

усвідомити практичну цінність благодійності, як гуманного засобу соціальної реабілітації таких осіб, зробити все можливе, щоб полегшити їх долю.

Ми переживаємо складний час, як в економічному, так і в духовному відношенні. В цій ситуації найважче доводиться незахищеним верствам. Тому благодійна діяльність на їх користь дозволяє їм не тільки вижити, але й є високоморальною справою, оскільки пробуджує в людині почуття співпереживання, співдопомоги. А в тих, хто отримав таку допомогу, з'являється віра в справедливість і людську доброту.

¹ Колодний А.М. Феномен релігії. – К.: Світ знань, 1999. – С. 8.

² Раушер А. Частная собственность в интересах человека труда. – М.: Дело, 1994. – С. 14.

³ Раушер А. Частная собственность в интересах человека труда. – М.: Дело, 1994. – С. 16.

*Ігумен Феофіл (Ганджий)
ігумен УПЦ*

ДОГМАТИЧНИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПОРЯТУНКУ ЗА ВЧЕННЯМИ ОСНОВНИХ КОНФЕСІЙ ПОДІЛЛЯ

Звідки ж родом листівки і брошури, розповсюджувані протестантами на вулицях і на зібраннях? Із суперсучасної Америки? З останніх років другого тисячоріччя? Ні – це тільки так здається. Насправді ці методи досить старі. Основні богословські схеми цих протестантських проповідників родом із середньовіччя.

Саме в Західній Європі середніх віків склалися їхні основні способи тлумачення Євангелія. Саме від середньовічного католицтва протестантизм успадковував основні теми свого богослов'я. Так, він полемізував з католиками – але на їхній мові, засвоївши спрощені ходи сколастичної думки.

Основне розходження між Західним і Східним християнством було закладене ще в античності. Світ Східного Середземномор'я, і, насамперед, світ еллінів, був більш схильний до філософії і до містики. Гений римлян виявляв себе не стільки в філософії чи в релігії, скільки в державному управлінні, у праві, у військовій справі¹. Рим не родив жодного великого самостійного філософа. Лукрецій і Ціцерон скоріше популяризатори і компілятори, ніж творці. Імен, порівнянних з Аристотелем, Сократом, Платоном, Рим не дав. Але Рим дав класичні закони, класичні зразки державного устрою, класичну процедуру судочинства.

Цей юридичний геній римлян цілком виявив себе й в улаштуванні християнського життя. Кожна людина приходить у Церкву зі своїми талантами (а найчастіше і забобонами). Те ж можна сказати і про цілі культури. Рим, прийнявши християнство, знайшов спосіб по-своєму, юридично витлумачити його. Трагедія людської історії перетворилася в судовий акт, у всесвітній трибунал. У цьому трибуналі Бог - суддя, людина - підсудний, Христос - адвокат і диявол - прокурор. Відповідно до кримінального кодексу (його роль у цій моделі виконує Біблія), «відплата за гріх – смерть» (Рим. 6:23). Прокурор, прекрасно знайомий з Біблією (згадаємо, що навіть Христа в пустелі Сатана спокушає цитатами з Писання), вимагає справедливої карі, причому – вищої.

Для архайчного і середньовічного мислення тяжкість злочину залежить від того, проти кого цей злочин спрямований. За крадіжку коня в селянина – покарання одне, за крадіжку коня у воїна – інше, у короля – третє. Чим вище статус потерпілої особи, тим суворішою є провина, тим суворіше покарання.

Найменша провина, що завдана інтересам Високої Особи, стає злочином. За правилами юридичної арифметики нескінченно мала провина, спрямована проти Нескінченно Великого Позивача, тягне за собою нескінченно тяжкі наслідки для відповідача («Бесконечный мог бы изречь бесконечное проклятие на грешника, что-то такое, чего не мог бы совершить смертный человек»)². Так, крадіжка Адамом одного яблука з Едемського Саду, порушення найменшого і найбільш легкого з законів Царя Царів привела до смерті не тільки Адама, але і всіх його нащадків³.

Отже, спробуємо розглянути історію Порятунку так, як це роблять протестанти, що спираються на старий латинський юридизм. Гріх Адама викликає найбільший гнів Божий. Смерть нависла над усім світом. Застосування цієї смерті до всіх нащадків Адама і вимагає прокурор Всесвітнього суду. Суддя ж згодний з цим. По запевненню схоластики, успадкованої баптистами, «грех Адама вменен, признается и приписывается каждому члену человеческого рода... Человек виновен уже до того, как согрешил лично»⁴.

Але прокурор не зважив на одну обставину: виявляється, суддя, адвокат і до деякої міри підсудний зв'язані родинними зв'язками. І по цьому, хоча Суддя і погоджується вчинити по справедливості, тобто відповідно до вимоги закону і вимоги диявола, але Він вирішує перенести покарання з людини на Свого Сина - на адвоката. Він вирішив убити Свого праведного Сина замість дійсного злочинця. Після ж того, як Христос приніс «замісну жертву» і сплатив тим самим викуп прокурорської «справедливості», Суддя одержує, нарешті, право відкласти убік свій власний Закон і оголосити людину прощеною.

Тут, однак, виникає ряд питань.

По-перше, ключові терміни юридичної теорії порятунку відсутні в Біблії: немає в Писанні висловів на зразок «замісна жертва», «юридична необхідність», чи «заслуги». У Новому Завіті немає і терміна «задоволення».

По-друге, Бог тут змальовується як шизофренік, у якому борються дві пристрасті. З одного боку - Він хоче простити і любити, з іншого боку - Він жадає покарати. В іудейській Агаді є дуже схожі елементи. Біблійний вірш про створення людини «і сказав Бог: створимо людину...» тлумачиться тут так: «Рабби Симон учив: Коли Всешишній вирішив створити людину, між силами небесними відбувся розкол. Одні говорили: «створи людину», інші: «кне дій його». - Створи його, - говорив дух Милосердя, - він буде діяти милість на землі, - не дій цього, - говорив дух Правди, - він неправдою опоганить душу свою. - Створи його, - говорив дух Справедливості, - добрими справами він життя прикрасить. - Не дій цього, - говорив дух Світу, - землю ворожнечею наповнить він. Повалив Господь Правду на землю. І заблагали Ангели Служіння, говорячи: «Навіщо плямуєш Ти Правду? Підніми її з землі Господи!» І поки сили небесні вели суперечку між собою, здійснилася справа божественної творчості. Для чого, - сказав Господь, - суперечка ваша? Створення людини уже відбулося»⁵.

В Агаді протилежні прагнення правди і милості хоча б відділені від Бога і персоніфіковані в ангелах. Але в протестантській схоластиці вони борються між собою у Батьку.

По-третє, якщо юридично мислячі богослови так стурбовані збереженням «справедливості», то хіба можна назвати «справедливою» страту Безвинного? І хіба погоджується з одкровенням «Бог є любов» такий стиль думки? Уявіть, що мене образила певна особа, я зовсім справедливо розсердився на неї... загалом, грішника. Але потім я вирішив усе-таки її простити. Я вирішив змінити своє відношення до неї і не гніватися за її неподобство і її негативні вчинки щодо мене, а сказати, що я більше не буду поминати її колишнього. І от для того, щоб засвідчити її своє прощення, я беру свого сина, убиваю його, а потім посилаю моїм кривдникам телеграму: от, я на вас більше не серджуся, тому що убив свого улюблених сина. Божевільна

картина! Але хіба не так малюють своїм слухачам Бога і голгофські події протестантські проповідники?

З протестантської точки зору Христос «Умилостивив» Батька. Не людей Він змінив, не світ, але характер Батька: «ця смерть усунула зі свідомості Бога всі обставини, що перешкоджали простити грішників». «Ісус поручився за борг, що ми не в змозі заплатити і, таким чином, *домігся* примирення між нами і Богом». Батько не бажав нас прощати, але Син наполягав, і як останній аргумент для переконання Батька Він використав свою смерть... Люди залишилися колишніми; після страти Христа вони навіть стали ще більш грішними. Але Бог став милостивіше.

Звідси логічний висновок: люди, не змінені Христом, і самі не повинні (та й не під силу їм) змінюватись. Треба тільки визнати, що Христос заплатив за нас борг і що тепер ми повинні лише подякувати Христа за його заступництво перед гнівом Батька. «Дело примирения Иисуса на кресте засчитывается человеку как его заслуга в том случае если он принимает то, что Бог сделал для него в Иисусе Христе». «Если ты веришь в эти фундаментальные истины христианства и веришь, что Иисус совершил для тебя лично, то этого достаточно для спасения!». «Всякий путь к самовозвеличиванию человека за «самоспасение» закрыт! Никакого сотрудничества, при котором можно было бы считать, что Бог сделал часть, а человек другую часть. Никакие религиозные, идеологические, политические или философские идеи или дела не приведут его к Богу. Никакие ритуалы, церемонии, суеверия, посты, благотворительность, так называемые «добрьи дела» или религиозное благочестие не приблизят тебя к Нему».

Христос, однак, вважав дещо інакше. І говорив: «Последний суд войдёт в рассмотрение некоторых дел: «Алкал Я, и вы не дали Мне есть; жаждал и вы не напоили Меня; был странником, и не приняли Меня; был наг, и не одели меня; болен и в темнице, и не посетили Меня... так как вы не сделали этого одному из сих меньших, то не сделали Мне» (Мф. 25:42,45).

Людина повинна прийняти дарунок порятунку. І розкрити свою душу для дії благодаті, саме це й означає вступити в «синергію», у співробітництво своєї волі з волею Бога, своєї енергії з благодаттю Христовою. Дійсно, батько, зустрічаючи блудного сина, не розпитує його, наказує винести йому кращий одяг і улаштувати бенкет. Євангеліє відкриває нам, що від Бога більше не потрібно ховатися, що не страшно вийти Йому назустріч. Але цей крок назустріч Богу вимагає вже зробленої визначеної роботи. Віра своїм спогляданням будить волю людини - тому що благодать повинна бути засвоєна, а не здалеку почута.

У рамках «юридизма» Бог, сприймаючи жертву Христа, за неї прощає людей. Але православній містиці мало прощення. Указавши протестантським богословам, що «замість Бога вони шукають безкарності», майбутній Патріарх Сергій звертав увагу на те, що «амністия провозглашает праведным, а не делает праведным. Человек уведомляется о своем спасении, но не участвует в нем. Заслуга Христа - событие постороннее, с моим внутренним бытием у протестантов связи не имеющие. Поэтому и следствием этого акта может быть только перемена отношений между Богом и человеком, сам же человек не меняется... [Западные богословы] ищут обязать Бога даровать мне живот вечный. Но душа человеческая хочет не только числится в царстве Божием, но действительно жить в нём»⁶.

Католики і протестанти запевняють, що «причиною нашої гріховності є наша участь у гріху Адама. Гріховність є кримінально караним наслідком гріха. Гріх Адама ставиться нам, як ставиться нам і праведність Христа. Одна людина може бути справедливо покарана за гріх іншої». От останню частину цього пасажу з протестантського підручника я попросив би протестантів проілюструвати посиланням на Біблію, вірністю якою вони настільки хваляться. Навіщо приписувати Богу власну плутанину в моральних принципах?

Св. Климент Олександрійський говорив, що «из любви к нам более, чем для удовлетворения правде Божией, пострадал Он» (Строматы 4,7). I тому ж св. Василь Великий стверджує, що Батько відпустив нам гріхи ще раніше послання Свого Сина: «Бог, для отпущения наших грехов ниспослав Сына Своего, со Своей стороны предварительно отпустил грехи всем»⁷.

Безсумнівно, що слово самого Рятівника значить більше, ніж слово апостола. Отож, юридичні образи, що є присутніми у посланнях апостола Павла, безсумнівно, поступаються по своїй вірогідності і глибині тим образам, що використовував Сам Христос для пояснення Свого служіння. Ніколи Себе не порівнював Рятівник із Суддею. Згадаємо притчу про блудного сина. Щоб простити молодшого сина, батько не приносить у жертву старшого; не чекає він і жертви від власне молодшого сина. Перш ніж той встиг наблизитися до батьківського порога - батько вибіг йому на зустріч. Може, син повернувся не для покаяння, а для того, щоб попросити ще грошей, може бути. Але батьківське серце раде можливості побачити сина, він радіє новій близькості з ним. «И когда он был ещё далеко, увидел его отец его и сжалился; и, побежал, пал ему на шею и целовал его. Сын же сказал ему...» (Лк.15:20). I коли доброму пастирю треба було повернути вівцю, що втратилася, то не став заради її різати одну з тих, що залишилися при ньому - він просто сам пішов і повернув її...

На відміну від західного християнства, схильного описувати драму гріхопадіння і спокути в термінах юридичних, східне християнство осмислює відносини людини і Бога в термінах органічних. Для православ'я гріх не стільки провина, скільки хвороба. Бог не карає грішника, як суддя карає злочинця. Тут скоріше відносини лікаря і хворого. Якщо я прийшов до дантиста з запущеним карієсом, він, звичайно, мене вичитає за те, що я нашкодив собі, не піклувався про здоров'я... Але при цьому навряд чи він скаже, що за мій гріх він тепер вирве мені два зуби. Я сам заподіяв собі шкоду, і сам був причиною того болю, що заподіює мені дотик лікаря. Так і з хворобами мосі душі. Тут немає роздільності: от мій колишній гріх сам по собі, от я, і от вирок Судії, що є подібним до караючого меча.

«Гріх робить нас більш нещасливими, чим винними», – говорив преподобний Іоанн Кассіан⁸, а преподобний Ісаак Сирін порівняв грішника з пском, що лиже пилку і не звертає увагу на заподіовану собі шкоду, п'яніючи від смаку власної крові⁹. «Коли ми відвертаемся від людини, чи ображаемо її, тоді на серце наше як би камінь лягає», – говорив преп. Серафім Саровський¹⁰. Св. Василь Великий називав грішників «людьми, що не щадять себе»¹¹. I в чині сповіді священникова молитва перестерігає «пришел еси во врачебницу, да не не исцелен отыдеши». З православних мислителів нашого часу С.Л.Франк підкреслював, що про «первородний гріх» вірніше говорити як про «первородне нещастя»¹².

На думку преподобного Макарія Єгипетського, Христос прийшов, щоб «зцілити людство»¹³. Св. Василь Великий прямо уподоблює Христа лікарю: «Главное в спасительном домостроительстве по плоти - привести человеческое естество в единение с самим собой и со Спасителем и, истребив лукавое рассечение, восстановить первобытное единство, подобно тому, как наилучший врач целительными средствами связывает тело, расторгнутое на многие части»¹⁴.

Не юридичну чи моральну відповідальність за гріхи людей перед обличчям Батька взяв на Себе Христос. Він прийняв на Себе наслідку наших гріхів. Ту ауру смерті, що люди оточили себе, ізоловавши від Бога, Христос заповнив собою. Не перестаючи бути Богом, Він став людиною. Люди далеко пішли від Бога, мимоволі наблизилися до небуття – і туди, до тієї ж границі небуття вільно підійшов Христос. Не сприймаючи гріха, але сприймаючи наслідки гріха. Як пожежний, що кидається у вогонь, не є спільником у провині палія, але є спільником у болі тих, хто залишився в охопленому вогнем будинку.

Не всіх людей Христос знайшов на землі. Багато хто вже пішли в шеол, у смерть. І тоді Пастир йде слідом за вівцями, що втратилися – у шеол, щоб і там, у бутті після смерті, людина могла знаходити Бога. Христос проливає кров не для того, щоб умилостивити Батька і дати Йому «коридичне право амністувати» людей. Через пролиття крові Він, Його любов, шукаюча людей, одержує можливість для входу у світ смерті. Не як Deus ex machina уривається Христос у пекло, але Він входить туди, у столицю свого ворога, природним шляхом – через Свою власну смерть. Христос болісно вмирає на Хресті не тому, що Він приносить жертву – «Він розкинув руки Свої на хресті, щоб обійтися весь всесвіт» (св. Кирило Іерусалимський. 13:28). Жертва Христа – це дарунок Його любові нам, людям. Він дарує нам Себе, Своє життя, повноту Своєї вічності. Ми не змогли принести належний дарунок Богу. Бог виходить на зустріч і дарує нам Себе. Не свою смерть («Викуп») приніс із Собою Христос, а Своє Життя. Він узяв на Себе наші немочі і наші хвороби, щоб розчинити їх у нескінченності Своєї Божественної любові.

Звідси – яскрава різниця між православ'ям і протестантизмом. По думці протестантських богословів, «Ісус прийшов на землю, щоб умерти!». Ми ж вважаємо, що Христос прийшов, щоб воскреснути: Бог «рятує воскресінням Ісуса Христа» (1Петро.3:21). Не смертю Христа ми врятовані, а тим, що смерть виявилася в Ньому безсила. Христос – не жертва, не пасивний об'єкт страждання. Він і на Хресті священнодіє¹⁵. Він активним зусиллям Своєї волі вторгається в область смерті і розриває її, повертається до життя, ламає пекельні врати. «Тление изгоняется натиском жизни» (преп. Іоанн Дамаскин)¹⁶.

Важливо не стільки те, що Він умер, скільки те, що Він вирвався зі смерті. «Міцна, як смерть, любовь», – говорить Пісня Пісень (8:6). Воскресіння Христа підтверджує: буття любові робиться сильніше наявності смерті. «Не смерть Христа как таковая дала миру жизнь, но Сам Христос, но то, что и в смерти Его было живым и бессмертным»¹⁷. Не від убивства, не від беззаконня порятунок, – а від того, що Життя виявилося сильніше¹⁸.

¹ Эллинистически-римская эстетика I-II веков. - М., 1979. - С.35-37.

² Тиссен Г.К. Лекции по систематическому богословию. - СПб., 1994. - С. 256

³ Кураев А. Статанизм для интелегенции. О Рерихах и православии. - М., 1997

⁴ Тиссен Г.К. Лекции по систематическому богословию. – СПб., 1994. - С. 207, 208

⁵ Агада. Сказания, притчи, изречения Талмуда и мидрашей. - М., 1993. - С. 11

⁶ Архиеп. Сергий (Страгородский). Православное учение о спасении. - Казань, 1898. - С. 33-34

⁷ Св. Василий Великий. Творения. Ч. 5. - С. 185.

⁸ Преп.Иоанн Касиан. Собеседование. 23,15. // Писания. - М., 1892, - С. 599

⁹ Преп.Исаак Сирин. Творения. – Сергиев Посад, 1911. - С. 582

¹⁰ Житие старца Серафима Саровской пустыни иеромонаха, пустынножителя и затворника. – Муром, 1893. - С. 308

¹¹ Свт. Василий Великий. Письма // Творения. Ч. 6. - Сергиев Посад, 1892. - С. 251

¹² Франк С.Л. Реальность и человек. - Париж, 1956. - С. 373

¹³ Преп. Макарий Египетский. Новые духовные беседы. - М., 1992. - С. 107

¹⁴ Свт. Василий Великий. Творения. Ч. 5. - С. 360

¹⁵ Прот.Г.Флоровский. О смерти крестной // Православная мысль. Вып. 2. – Париж, 1930. - С. 164

¹⁶ Там само. – С.174

¹⁷ Свящ. Сергий Щукин. Современные думы // РСХД. № 122. - С. 203

¹⁸ Диакон А.Кураев Протестантам о православии. М., 1999. - С. 50-65